

Posudek vedoucího práce

Regina Havránková: **Divadlo v Sudetech – děčínský region v letech 1900-1938**

Tento posudek se mi nepíše lehce. Víím, že za předloženou verzí DP je spousta svědomité práce, že je poctivě po archivech vysezená a zpracovává složité, málo reflektované téma. A že svou základní funkci – podat na několika příkladech jakýsi mozaikovitý obraz průběhu i smutného konce společného česko-německého kulturního soužití, nasvíceného ze specifického úhlu divadla (ochotnického i profesionálního) – že tuto svou roli DP v zásadě plní. A to už svým přehledným rozvržením „po městech“ (Děčín, Varnsdorf, Cheb, Teplice Šanov, Liberec – autorka poctivě přiznala, že se jí původní záměr vřadit do mozaiky i Kamenický Šenov a Saskou Kamenici vzhledem k deficitu informací v archivech nepodařilo naplnit). DP přináší i tak mnohá fakta o neznámých skutečnostech, souborech i osobnostech. A už jen samotným sneseným materiálem DP rozrušuje a drolí naši po léta vžitou, zjednodušenou představu o tématu. Z práce vyplývá, že tzv. glachšaltace nebyla zdaleka všude stejná, případ od případu se v té hnědé henleinovské záplavě, jež zamořila pohraničí, objevily právě v oblasti divadla překvapivé momenty: soubory vedly až téměř do samého konce (v Liberci např. do března 1938, jinde až do roku 1942, ba dokonce do roku 1944!) osoby nejen lidsky slušné a demokraticky orientované, ale dokonce i osoby židovského původu (známý je případ Paula Barnaye, ale je tu např. i dirigent Hans Oppenheim, vedoucí dramaturg Branden, originální interpret, nikoli však mistr „jazykovědy“, jak autorka překládá pojem Sprechweise, nýbrž mistr „jazykových způsobů“, „způsobů mluvy“; na téže straně 33 jej autorka jednou jmenuje „Adolf Schuhtreppe“, podruhé „Trappsuh-Branden“). V některých souborech (Teplice) tvořili židé i více než třetinu ansámbly a minimálně polovinu stálého návštěvnického kádru. Nacisté tak paradoxně v Sudetech, pokud zde chtěli mít divadla fungující, prosperující a přitom ideologicky a rasově „čistá“, padali do vlastní pasti – svou antisemitskou a antidemokratickou politikou vyháněli z říše po celá třicátá léta desítky a stovky divadelníků, a právě Sudety představovaly zahraničí kulturně i geograficky nejbližší. A tak v oblasti divadla, víc než jinde, se proti jejich vůli, byť v různé míře, odehrával opak jejich představ. Takový rozrůzněný, diferencující pohled lze z práce opravdu vyčíst, více ovšem díky solidní materiálové bázi než vlastnímu zpracování.

O to víc je mi ale pak líto, že nebylo k dispozici více času na dopracování a dotažení (stylistické, terminologické) celé práce. Autorka mi sice od minulého roku posílala některé dílčí texty a kapitoly, ale s prací jako celkem jsem se ve finální podobě mohl seznámit **až koncem července**, tedy v době, kdy na důkladnější korekce už nevyšel žádný čas. A některé kazy na kráse (většinou

stylistické, terminologické, ale i metodologické) bohužel před čtenářem vyvstanou až při posuzování práce vcelku, při jejich opakovaném výskytu. Takže závěrem jen stručný výčet problémových momentů, nad nimiž bych autorce – kdyby na to byl čas – doporučil se ještě zamyslet.

1) Například nad vágností stále libovolnějšího zaměňování dnes už poměrně přesně vymezených pojmů, jakými jsou „**fašismus**“ a „**nacismus**“, resp. „**nacionální socialismus**“, kdy se k dovršení zmatku dokonce opakovaně ztotožňuje pojem „**nacismus**“ a „**pravícovost**“. Hovoří se tu o „*údernosti, se kterou se místní henleinovci i německý satelit /???* snažil o svrnutí a opětovné nastoupení sluhu **fašistických zájmů**“, jímž měl být „**pravícově smýšlející pedagog**...“; pohraničí bylo vystaveno „*ve třicátých letech...rostoucí síle **pravicových myšlenek***“, Henlein „*považoval divadlo za nástroj k propagaci **fašismu***“; divadelníci projevovali „*odevzdanost henleinovskému, **potazmo fašistickému** diktátu*“; jeho akce byly „*iniciativou **pravícově zaměřených Němců***“ atd. (Přitom ve 20. století bychom našli v Evropě spousty „pravícově zaměřených“ či „pravícově smýšlejících“ politiků i intelektuálů - od Winstona Churchilla, Charlese de Gaulla, Raymonda Arona, Hannah Arendtové až po našeho Pekaře, Medka, Feierabenda, Koželuhovou, Tigrida či Peroutku, jež, jako v případě posledně zmíněného, může spojovat s nacismem snad jen paranoické myšlení pana prezidenta).

Souvisí to možná s autorčíným sklonem nekriticky podléhat dobové terminologii, tedy s obecně rozšířeným nedostatkem kritického odstupu od materiálu, zejména v případě literatury z časů komunismu (neboť právě komunisté šmahem označovali všechny své pravicové i liberální nepřátele za „fašisty“ a mezi „nacismem“ a „pravícovostí“ dělali rovnítko).

2) Snad z téhož důvodu zase jindy DP až absurdně podléhá, jaksi mimoděk a nechtěně, nacistické „referenční perspektivě“, když zapomíná uvádět uvozovky u formulací jako: „*v roce 1933 volby vyhrála NSDAP, čímž došlo ke **konsolidaci** velké většiny kulturních institucí*“ (s.66); „*polovinu teplického ansámblu tvořili Židé, což byl proto **nepřípustný stav***“ (s.46); „*Jedním z faktorů, které ubíraly na návštěvnosti divadla, byly nově vznikající zaměstnanecké spolky (jejichž jádro bylo častokrát tvořeno Židy) podobné odborům, což k **zlepšení celkové situace nijak nepomáhalo***“ atd.). Při líčení dobového kontextu pak někdy čteme nejen stylisticky kostrbatá, ale i meritorně nepřesná výkladově-historická zjednodušení („*Adolf Hitler se pod vlivem svého dogmatismu stává r.1933 kancléřem*“). Popřípadě čteme podobné nic neříkající věty zrovna tam, kde by nás to nejvíc zajímalo: „*Barnay nasadil Fausta zřejmě neúmyslně (?), ale příznačně (??), neboť v jistých indicích (???) byl text díla pro tehdejší dobu velmi aktuální*“ (s.77) Takováto věta je příkladem promluvy s nulovou informační hodnotou.

3) Podléhání materiálu a nedostatek jeho kritického čtení se projevuje např. i při jednostranném převyprávění (jednostranném, protože viděném jen českýma očima) jinak dokumentárně neobyčejně cenných *Knih zápisů* ze schůzí ochotnického spolku *Řemeslnická beseda*, líčících šikany a křivdy, kterých se od konce 19.století dopouštěly rozběsněné německé bojůvky na holubičích povahách mírumilovného českého spolku (takto vyznívají zmíněné zápisy). Jeho předsedovi V.J.Charvátovi

jako uštvanému, málem svatému mučedníku, nesou ochotníci při pohřbu symbolickou trnovou korunu a srdceryvný obraz pohřbu autorka dotvrzuje i účastí „významného bojovníka proti germanizaci“, spisovatele *Jana Klecandy*. Zapomene přitom uvést, že jde krátce předtím o zakladatele militantního nacionalistického spolku Národní obrana, který byl pro svou **antisemitskou** tendenci úředně rozpuštěn. Prostě situace byla daleko složitější, šlo o střet dvou nacionalismů a nenávist nebyla jen na jedné straně (jak ostatně na jiných místech DP autorka vzorně dokládá). A v oblasti, o kterou jí jde, to byla právě akce české strany, která způsobila krvavý masakr 4.března 1919 při střelbě do demonstrace v Kadani, Teplícih a pěti dalších místech, s úhrným počtem 54 mrtvých a stovkou zraněných civilistů.

4) Určitou skepsi budí i autorkou nekriticky převzaté tvrzení, že „Liberec byl v roce 1869 druhým největším městem po Praze“ - je-li to pravda, muselo dojít v následném desetiletí k nějakým zázračným populačním skokům; jak si jinak vysvětlit, že ještě v 1890 měl Reichenberg dle Ottova slovníku pouhých 30.000 obyvatel, zatímco v téže době Plzeň už přes 70.000 a Brno v roce 1880 už 85.000 obyvatel?

5) Kdyby bylo více času, drobně bych poopravil tvrzení, v textu i v literatuře, že na kauzu demokratického ředitele libereckého divadla v letech 1936-38 Paula Barnaye „jako první upozornil Jiří Janáček ve své studii *Čtyřikrát Městské divadlo Liberec / Stadttheater Reichenberg...Liberec: 2004*“; doplnil bych vzhledem k označení „jako první“ už předchozí autorovu studii *Divadlo v čase nepohody (Německé divadlo v Liberci v letech 1934-1938)* in *Divadelní revue* 4, 1993, č.3 a *Výspa porozumění (Český repertoár v Městském divadle v Liberci 1883-1941)* in *Divadelní revue* 11, 2000, č.2. A když už jsme u doplňků v literatuře, DP by neškodilo kvůli pevnějšímu dějinnému ukotvení výkladu bez vágních krátkých spojů, opřít se o některý z dnes už přebohatého konvolutu obecně historiografických titulů k česko-sudetoněmecké problematice (mám na mysli seriózní autory jako Ferdinand Seibt, popř. J.W.Brügel, Petr Becher, náš Emanuel Rádl, Toman Brod aj.).

6) Kdyby bylo víc času, určitě by se další verze DP zbavila i některých opakovaných omylů či snad překlepů (hlavní hrdina Wernerovy hry *Lidé na kře* se nejmenoval „profesor Jung“ (ani ve tvaru „profesora Junga“), ani Junk, ale profesor Junek. A na manifestaci na podporu Barnaye 13.11.1936 rozhodně nepřilákaly 1000 lidí „šestihodinové příspěvky“ (s.66).

7) A konečně bych poměrně dlouhé německé citáty odsunul buď do poznámky a ponechal v textu jen české překlady (otazníky k některým ať už nově nebo dříve přeloženým větám bych s autorkou rovněž ještě prodiskutoval) – a nebo německé texty naopak v textu ponechal a do poznámky odsunul český překlad. Takto to obojí ponechané v textu působí neústrojně, spíš jako pracovní verze.

Navzdory všem výhradám však znovu opakuji, že **DP i v předložené verzi nároky na magisterskou práci splňuje a doporučuji ji k obhajobě**. Jestliže ji přesto navrhuji předběžně hodnotit stupněm „dobře“, pak je to i kvůli jejímu pozdnímu odevzdání a tím i neumožnění, aby finální verze dopadla (ještě) lépe.

Prof.PhDr.Vladimír Just CSc.